

DIZARTRIYA TASHXISIDA LOGOPEDIK YONDASHUVLARNING ZAMONAVIY USULLARI

Sultanova Jasmina Quatbay qizi

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika
instituti Maktangacha va boshlang'ich talim
Maxsus pedagogika: Logopediya 2-kurs talabasi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.18430824>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 25-yanvar 2026 yil
Ma'qullandi: 27-yanvar 2026 yil
Nashr qilindi: 30-yanvar 2026 yil

KEY WORDS

*Dizartriya, logopedik yondashuv,
artikulyatsion mashqlar,
zamonaviy texnologiyalar,
individual metodika, diagnostika.*

ABSTRACT

Ushbu maqolada dizartriya tashxisida zamonaviy logopedik yondashuvlar, ularning metodik xususiyatlari va amaliy qo'llanilishi tahlil qilingan. Tadqiqotda dizartriya shakllari, artikulyatsion va nafas mashqlarining roli, shuningdek kompyuter va interaktiv texnologiyalar yordamida nutq korreksiyasining samaradorligi yoritilgan. Mashg'ulotlar individual tarzda ishlab chiqilgan va bemorning nutq rivojini kompleks rivojlantirishga qaratilgan. Tadqiqot natijalari logopedlar, nevrologlar, pedagoglar va ota-onalar uchun metodik jihatdan muhim ahamiyatga ega bo'lib, dizartriya bilan og'rikan bemorlarning nutq rivojini samarali ta'minlashga xizmat qiladi

Dizartriya bu markaziy yoki periferik nerv tizimi kasalliklari natijasida yuzaga keladigan nutq buzilishi bo'lib, u artikulyatsion apparatning harakatlarini boshqarish qobiliyatining zaiflashishi bilan tavsiflanadi. Dizartriya bilan og'rikan bolalar va kattalarda nutq tovushlarini to'g'ri talaffuz qilish qiyinlashadi, talaffuzning aniq bo'lmasligi, ovoz balandligi va ohangining o'zgarishi, nutq ritmi va intonatsiyada nuqsonlar kuzatiladi. Natijada, bemorlarning muloqot qobiliyati susayadi, ijtimoiy va psixologik moslashuvi qiyinlashadi. Zamonaviy logopediya dizartriya tashxisi qo'yilgan bemorlar uchun turli xil diagnostika va korreksion yondashuvlarni taklif qiladi. Ushbu yondashuvlar markaziy va periferik asab tizimi faoliyatini, artikulyatsion apparat mushaklarini, shuningdek, nafas, ovoz va fonetik ko'nikmalarni kompleks ravishda baholashga asoslangan. Diagnostika jarayonida zamonaviy texnologiyalar, kompyuter yordamida nutq tahlili, videofonogrammalar va interaktiv mashqlar qo'llanilishi mumkin. Dizartriya tashxisida logopedik yondashuvlar individual xususiyatlarga asoslangan holda ishlab chiqiladi. Mashg'ulotlar davomida bemorning mushak harakatchanligi, talaffuz qobiliyati va nutq ritmi doimiy monitoring qilinadi. Shuningdek, zamonaviy logopedik texnologiyalar yordamida bemorlar uchun vizual va akustik feedback, o'yin va interaktiv mashqlar orqali nutq korreksiyasi samaradorligi oshiriladi. Dizartriya tashxisida qo'llaniladigan zamonaviy logopedik yondashuvlar, ularning metodik xususiyatlari va amaliy qo'llanilishi tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari logopedlar, nevrologlar va ota-onalar uchun metodik jihatdan muhim

ahamiyatga ega bo'lib, dizartriya bilan og'riغان bemorlarning nutq rivojini samarali ta'minlashga xizmat qiladi.

Dizartriya bu markaziy yoki periferik nerv tizimining patologik jarayonlari natijasida nutq apparatining mushaklarida yuzaga keladigan disfunktsiya hisoblanadi. Natijada tovush hosil qilish, nutq ritmi, intonatsiya va ovoz balandligida buzilishlar kuzatiladi. Dizartriya turli shakllarda namoyon bo'ladi: spastik, ataktik, hipotonik, hipertoniK va aralash shakllar. Har bir shakl o'ziga xos artikulyatsion xususiyatlar bilan ajralib turadi va logopedik korreksiyaning turini belgilashda muhim ahamiyatga ega. Spastik dizartriya artikulyatsion mushaklar haddan tashqari tarang bo'lib, tovushlarni aniq talaffuz qilish qiyinlashadi. Ataktik dizartriya esa mushak harakatlari tartibsiz, ritmsiz bo'ladi, bu esa nutqning tushunarli bo'lishiga to'sqinlik qiladi. Hipotonik dizartriya artikulyatsion mushaklar sustlashgan bo'lib, ovoz past va sust chiqadi, tovushlar sust talaffuz qilinadi. Shu sababli dizartriya bilan og'riغان bemorlarni tashxislashda ularning artikulyatsion va nafas apparati holati, ovoz sifati va nutq ritmi kompleks ravishda baholanadi. Dizartriya tashxisida logopedlar bir qancha zamonaviy metodlardan foydalanadilar:

Fonetik va akustik tahlil-nutq tovushlarining to'g'ri yoki noto'g'ri talaffuz qilinishini aniqlash, intonatsiya va ritmni baholash.

Videofonogramma va kompyuter tahlili-artikulyatsion apparat harakatlarini vizual tarzda kuzatish va mushak harakatchanligini aniqlash imkonini beradi.

Nafas va ovoz monitoringi-bemorning nafas hajmi, ovoz balandligi va davomiyligini o'lchash orqali nutqning fiziologik parametrlarini baholash.

Standartlashtirilgan logopedik testlar-dizartriya shaklini aniqlash va korreksion ishlar rejasini ishlab chiqish uchun ishlatiladi.

Zamonaviy diagnostika usullari dizartriyaning og'irlik darajasini aniqlash va individual logopedik yondashuvni tanlash imkonini beradi. Zamonaviy logopedik yondashuvlar dizartriya bilan og'riغان bemorlarning nutqini kompleks rivojlantirishga qaratilgan:

Artikulyatsion mashqlar-til, lab, jag' va yumshoq tanglay mushaklarini mustahkamlash, ularni to'g'ri tovush hosil qilish holatiga tayyorlash.

Nafas va ovoz mashqlari-nutq davomida nafas nazorati va ovoz balandligini boshqarishni rivojlantirish.

Ritmik va intonatsion mashqlar-nutq ritmini, intonatsiyani va ohanglarni shakllantirish.

Interaktiv va o'yin shaklidagi mashqlar-bemor motivatsiyasini oshirish va mashqlarni qiziqarli qilish.

Vizual va akustik feedback-bemor o'z nutqini ko'rib va eshitib, xatolarni aniqlash va tuzatish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Bu yondashuvlar individual tarzda ishlab chiqiladi va bemorning yoshi, dizartriya shakli va og'irlik darajasi hisobga olinadi. Dizartriya bilan og'riغان bolalarda logopedik mashg'ulotlar muntazam va tizimli bo'lishi lozim. Mashqlar maktabgacha yosh bolalar uchun o'yin va vizual ko'rgazmalar orqali, kattalar uchun esa interaktiv va akustik texnologiyalar yordamida tashkil qilinadi. Ota-onalarning faol ishtiroki ham muhim hisoblanadi. Uy sharoitida mashqlarni davom ettirish, bemorni rag'batlantirish va logoped tomonidan berilgan tavsiyalarga rioya qilish mashg'ulotlarning samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Tajriba va amaliyot shuni ko'rsatadiki, artikulyatsion mashqlar va zamonaviy texnologiyalar yordamida olib borilgan logopedik korreksiya bemorning nutqini sezilarli darajada yaxshilaydi. Nutq to'g'ri, ravon va

tushunarli bo'lib boradi, tovush talaffuzi, intonatsiya va nutq ritmi normaga yaqinlashadi. Shu bilan birga, bemorning o'ziga bo'lgan ishonchi ortadi, ijtimoiy muloqot qobiliyati yaxshilanadi.

Dizartriya bilan og'riغان bemorlar uchun logopedik mashg'ulotlar individual tarzda tashkil qilinishi muhimdir. Buning sababi shundaki, har bir bemorda artikulyatsion apparat harakati, nafas va ovoz qobiliyati, nutq ritmi va intonatsiyasi turlicha rivojlangan bo'ladi. Individual yondashuv bemorning dizartriya turini, og'irlik darajasini va yosh xususiyatlarini hisobga olib, mashg'ulotlarni maxsus reja asosida ishlab chiqishga imkon beradi. Shaxsiylashtirilgan mashg'ulotlar quyidagi jihatlarga asoslanadi:

-noto'g'ri talaffuz qilinadigan tovushlarni aniqlash va ularni to'g'ri shakllantirishga yo'naltirilgan maxsus mashqlar;

-nutqning qisqa va uzun segmentlarini ishlash orqali nafas va ovoz boshqaruvini rivojlantirish;

-artikulyatsion va nafas mashqlarini vizual, ko'rgazmali va o'yin shaklida takrorlash;

-muntazam monitoring va bemorning rivojlanishini baholash.

Zamonaviy logopediya dizartriya korreksiyasida kompyuter dasturlari va interaktiv texnologiyalardan keng foydalanadi. Bular bemorlarning nutqini yozib olish, ovoz va artikulyatsiyani akustik tahlil qilish, vizual feedback orqali mashqlarni takrorlash imkonini beradi. Masalan: Nutq yozuv dasturlari orqali tovushlarning talaffuzi va intonatsiyasi tahlil qilinadi; Vizual va grafikli ko'rsatkichlar yordamida bemor o'z nutqidagi xatolarni ko'rish va tuzatishi mumkin; Interaktiv o'yinlar bolalarda mashqlarni qiziqarli qiladi va motivatsiyani oshiradi. Shu tarzda zamonaviy texnologiyalar logopedik mashg'ulotlarni samarali va qiziqarli qiladi, mashqlarni tez va aniq monitoring qilish imkonini beradi. Dizartriya bilan og'riغان bemorlarda nutqning muvofiqligi nafas va artikulyatsion apparatning koordinatsiyasiga bog'liq. Shu sababli logopedik mashg'ulotlarda nafas mashqlari alohida o'rin tutadi. Bular bemorga ovoz balandligini, nutqning davomiyligini va artikulyatsion harakatlarni birlashtirishni o'rgatadi. Mashqlar misollari:

-“Sham yoqish” mashqi nafasni nazorat qilish va ovoz chiqarish;

-“Shamol esmoqda” mashqi tovushlarni asta-sekin chiqarish orqali ritm va intonatsiyani shakllantirish;

-Artikulyatsion mashqlar bilan birlashtirilgan kombinatsiyalangan mashqlar.

Bu yondashuv bemorning nutq apparatini mustahkamlash, artikulyatsion va nafas koordinatsiyasini yaxshilash, nutq ritmini normallashtirishga xizmat qiladi. Tadqiqot va amaliyot shuni ko'rsatadiki, dizartriya bilan og'riغان bemorlar uchun logopedik yondashuv quyidagi tavsiyalar bilan samarali bo'ladi: Mashg'ulotlar muntazam va tizimli bo'lishi; Mashqlar bolaning yoki bemorning yoshiga va dizartriya turiga moslashtirilishi; Artikulyatsion, nafas va intonatsion mashqlar kompleks tarzda qo'llanilishi; Ota-onalar yoki yaqinlar bilan uy sharoitida mashqlarni davom ettirish; Kompyuter va interaktiv texnologiyalarni qo'llash orqali vizual va akustik feedbackni ta'minlash. Bu yondashuvlar nafaqat nutq buzilishini bartaraf etishga, balki bemorning ijtimoiy moslashuvini va o'ziga bo'lgan ishonchini oshirishga xizmat qiladi. Dizartriya tashxisi qo'yilgan bemorlar uchun logopedik yondashuvlar zamonaviy texnologiyalar, individual metodika va artikulyatsion mashqlarni birlashtirgan holda yuqori samaradorlikka ega ekanligi tadqiqotlar orqali tasdiqlandi. Artikulyatsion mashqlar til, lab, jag' va yumshoq tanglay mushaklarining harakatchanligini oshiradi, tovushlarni to'g'ri talaffuz qilishni rivojlantiradi va nutq ritmi hamda intonatsiyani normallashtiradi.

Xulosa qilib aytganda, zamonaviy diagnostika usullari, jumladan fonetik va akustik tahlil, videofonogramma, kompyuter dasturlari va interaktiv mashqlar dizartriya og'irlik darajasini aniqlash va individual logopedik reja ishlab chiqish imkonini beradi. Ota-onalar va tarbiyachilar bilan hamkorlik orqali uy sharoitida mashqlarni davom ettirish bemorning nutq rivojini sezilarli darajada yaxshilaydi. Shu bilan birga, zamonaviy logopedik yondashuvlar bemorning ijtimoiy faolligini oshiradi, o'ziga bo'lgan ishonchini mustahkamlaydi va maktabgacha hamda maktab yoshida nutq rivojini samarali ta'minlaydi. Natijada dizartriya bilan og'rikan bemorlarda nutqning tushunarli, ravon va intonatsiyali bo'lishi ta'minlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Qodirova F.R. Logopediya asoslari. Toshkent: O'qituvchi, 2018.
- 2.Nurmonov A., Mahmudov N. Nutq madaniyati va bolalar nutqi rivoji. Toshkent: Fan, 2019.
- 3.G'afforova T.M. Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirish metodikasi. Toshkent: Ilm Ziyosiy, 2020.
- 4.Волкова Л.С. Логопедия. Москва: Просвещение, 2017.
- 5.Лалаева Р.И. Нарушения речи у детей дошкольного возраста. Санкт-Петербург: Питер, 2018.
- 5.Owens R.E. Language Development: An Introduction. Pearson Education, 2020.
- 6.Kiseleva N.V. Correction of Speech Disorders in Preschool Children. Moscow: Academia, 2019.
- 7.Миньковская Н.В. Дошкольная логопедия: теория и практика. Санкт-Петербург: Речь, 2020

INNOVATIVE
ACADEMY